

MAGYAR-LENGYEL KULTURÁLIS KAPCSOLATOK

A MAGYAR ÉS A LENGYEL NEMZET majdnem egyidőben lépett Európa történelmének színpadára, majdnem egyidőben telepedett meg mai hazájában és egyszerre hajtotta pogány fejét a keresztvíz alá. Szent Adalbert püspök Magyarországról ment tovább a lengyelek megtérítésére, miután Géza fejedelem udvarában sikerült elhítenie az új hit hamar kikelő magvait. A hagyomány szerint Géza fejedelem első felesége lengyel királyleány volt és Szent Imrének felesége is a lengyel Miesko herceg lányai közül került ki. A két ország királyi családjai között ettől kezdve számtalan ízben fűződtek rokoni szálak. A dinasztikus kapcsolatokon túl azonban magát a két népet is kilenc századon át sok kapocs fűzte egybe és — elmondhatjuk — szinte soha semmi sem választotta el egymástól. Népeink lelkülete sok közös vonást tartalmaz: hazaszeretet, az alkotmányos szabadságért való rajongás, a harcban való vitézség és a keresztény hitben való buzgóság mindkét nemzet jellemző sajátja.

Az Árpád-házi magyar királyok és a lengyel Piasztok vére több házasságban egyesült és IV. Béla leánya Kunigunda vagy Kinga, Szemerme Bolezláv felesége, az Árpád-házból származó királyi szentek számát is növelte, mert a szűzies házasságban élt királyasszonyt a lengyelek boldogként tisztelik. Az Árpád-ház kihaltával a nápolyi Anjouk kerülvén a magyar trónra, Károly Róbert feleséget mindjárt Krakóból hozott magának, nőül véve Lokietek Ulászló leányát, Erzsébetet. A Piasztok és Anjouk I. Ulászló és III. Kázmér, valamint Károly Róbert és Nagy Lajoson keresztül két generáción át a legszorosabb kapcsolatot építették ki népeik között. A Visegrádban 1335-ben tartott fejedelmi kongresszus hosszú időre irányt szabott a Duna-menti államok külpolitikájának, ami a két ország barátságán épült fel. Amikor azután Kázmér halála után a lengyel korona is Nagy Lajos fejére került, Kelet-Európában a hegemonia a magyar-lengyel unióra szállt, amelynek kegyét hatalmas uralkodók keresték. Ebből az időből maradt ránk a kassai katedrális, amelyet Erzsébet királyasszony a két nép és a két dinasztia frigyéhez szükséges égi áldás elnyeréséért építtetett.

Nagy Lajos halála után az ifjú magyar királyleány, Hedvig került a lengyel trónra, aki kezét és szerelmét, — az Árpád-házi térítőkirályok példájára Isteimek ajánlva — Jagelló Ulászló litván fejedelemnek

ajándékozta, aki megüzente, hogy egész népével áttér a keresztény hitre, ha Hedvig őt férjéül fogadja. III. Ulászló lengyel király személyében vértanúkirály is került a magyar trónra, aki 1444-ben Várnánál, a már majdnem megnyert ütközetben, hősi halált halt. Halálával felbomlott ugyan a második magyar-lengyel perszonál unió is, Zsigmond lengyel király azonban nagy súlyt vetve a magyar kapcsolatokra, Szapolyai Borbálát, az erdélyi magyar vajda nővérét vette feleségül. Báthory Istvánnal magyar ember került megint a lengyel trónra, akinek uralma bár rövid, de dicsőséges és ragyogó fejedelmi korszakot jelentett Lengyelország számára. Emlékét hirdeti az 1579-ben Wilnóban alapított s most már nevét viselő egyetem is. Az utolsó nagy lengyel király, Szobieszki János, Bécs felszabadítása után Esztergom vára alatt aratott újabb döntő győzelmet a törökök felett. II. Rákóczi Ferenc Lengyelországon keresztül kereste és építette ki összeköttetéseit, a varsói francia követek útján, XIV. Lajossal. Udvari festője, Mányoki Ádám, később Erős Ágost udvarában talált elhelyezkedést. Az 1831-i lengyel felkelés leverése után a magyar vármegyék közgyűlésein és a következő országgyűlésen Kölcsey és Deák Ferenc szóltak fel, szabadságot és igazságot követelve a lengyelek számára. 1848—49-ben a magyar szabadságharc idején a lengyel Bem és Dembinsky tábornokok vezettek sikeres hadjáratokat az osztrák seregek ellen. Közel kétezer lengyel külön légióba tömörült, Wisozky zászlóalj, hogy harcoljon az osztrák és a betörő orosz seregek ellen, akiket ugyanaz a Paskievics herceg vezetett, aki 18 esztendővel azelőtt a lengyel felkelést is vérbe fojtotta. Az 1863. évi legutolsó lengyel felkelés alkalmával a maga is száműzetésben élő Kossuth Lajos húszezer fegyvert ajánlott fel a küzdelemhez és magyar légiót akart szervezni a lengyelek támogatására. A világháború során a Galíciában verekedő magyar katonák úgy tudták, hogy ők az újjászülető Lengyelország szabadságáért vonultak hadba, az orosz rabtartók ellen. És amikor 1921-ben a bolsevik seregek elárasztották Lengyelországot, megint Magyarország volt az, amely a fegyverbe szállt lengyeliség végső küzdelemre készülő hadserege részére muníciót és egyéb hadi felszerelést juttatott.

Ezerév távolából végig futottunk azokon a pontokon, amikor és ahol a két nép egymás mellett csinálta a maga politikáját. Hóman Bálint mutatta ki egy szép essay-ben, hogy ha az Árpádoknak és az Anjouknak külpolitikáját egy vonalra egyszerűsítjük le, akkor a Róma—Buda—Krakó—Varsó vonalat kapjuk. A szervezetlen Kelet- és Közép-Európában új államalkotásra készülő magyar és lengyel nép annak idején Rómából kapta az első támogatást: a keresztény hitre tért két pogány nép fejedelmeinek a pápa által egyidőben történt királyi rangra való emelése misztikus erővel hozta közelebb Itália, Hungária és Polonia együttműködését. Ezt a lengyel-magyar-olasz vonalat törte meg Luxemburgi Zsigmond germánbarát politikája. Négy évszázadnál több idő múlva azonban a Habsburg-ház csillagának letűnével, mikor újból megint csak feléledt az ősi árpádházi tradicionális külpolitika: a magyarság külpolitikai kapcsolatait megint a Róma—Buda—Varsó vonalán keresi.

E politikai kapcsolatokat korán kiegészítették kulturális relációk is. A két nép a százados érintkezés során sok szót kölcsönzött egymástól. Az első magyar nyelvű könyv (Szent Pál levelei) krakói könyvnyomtató mester műhelyéből került ki. A magyar ifjúság is több mint félezer évvel ezelőtt megtalálta már az utat Lengyelország felé.

III. Kázmér 1364-ben alapította a krakói egyetemet éppen akkor, amikor Nagy Lajos ott tartózkodott. Kétségtelen, hogy a nagy magyar királynak ez az egyetemalapítás adta a gondolatot a pécsi egyetem 1367-ben történő megszervezésére. Sajnos azonban ez az egyetem rövid életű volt. Helyette a magyar diákok már korán felkeresték a krakói egyetem híres professzorait. A századok folyamán igen sok magyar diák tanult Krakóban, akik számára „Bursa Ungarorum“-ot is alapítottak. Zsigmond király koronázására 1507-ben Krakóba küldött magyar követ Korlátkői Ozsvát, a Bursa seniorjával Várady Benedekkel együtt a királytól egy sosalapítvány formájában állandó támogatást is eszközölt ki a kollégium számára. Az alapítólevél bevezetőjében I. Zsigmond király bejelenti, hogy a magyar nemzet iránt mindig különös jóindulattal és kegyességgel viseltetvén, a „krakói egyetem tanulmányait követő magyar diákoknak a magyar diákok házában évenként tíz tábla sőt adományoz a vielicskai bányákból“. A tanulók létszáma a magyar kollégiumban átlagban 5—12 volt, de volt esztendő, amikor 22-ről is van feljegyzésünk, ismét máskor csak 1—2 diákról van híradás. 1558-ban a Bursa feloszlott, kétségtelenül a török által pusztított ország rossz viszonyai miatt. 1493—1558 között összesen 823 magyar diák volt növendéke a kollégiumnak, az egyetem összes hallgatóinak mintegy ötödét téve ki. Ezek a diákok meglehetősen szorgalommal is dolgoztak, mert feljegyzések szerint nem kevesebb, mint 209 baccalaureatusi és 41 magisteri oklevelet szereztek. A Bursa megszűntével alább hagyott a magyar diákok Krakóba való áramlása is, de azért hosszú időn keresztül nincsen esztendő, hogy az egyetem matrikuláiban Magyarországából való névvel ne találkoznánk.

Ezeket a régi kapcsolatokat kívánta feleleveníteni 1930 tavaszán Klebeisberg Kuno gróf akkori magyar közoktatásügyi miniszter, aki Lengyelországban tett látogatása alkalmával megállapodást létesített a lengyel kormánnyal magyar-lengyel diákcseraalkotás szervezésére. Ennek során az utolsó hat évben hét lengyel diák járt nálunk és hat fiatal magyar kutató dolgozott kint Lengyelországban.

Az első alkalommal 1930/31-ben Knot Antal dr., a lembergi egyetem bölcsészeti karán lévő pedagógiai tanszék tanársegédje volt az első ösztöndíjas, aki doktorátusát „Tanulmányok Báthory István kulturális működéséről“ című értekezésével szerezte meg, magyarországi tartózkodása során pedig további tanulmányokat végzett a XV. és XVI. századbeli lengyel-magyar kapcsolatokról. A másik ösztöndíjas Pajewski János dr., a varsói egyetemnek most már magántanára, aki a XVI., XVII. századi magyar-lengyel történelmi kapcsolatokkal foglalkozott és aki az 1934/35. tanévben „Lengyelország és Magyarország meg a törökellenes liga a XVI. században“ címmel hirdetett magántanári előadást. További lengyel ösztöndíjasok: Sawicki László finn-ugor nyelvszakos bölcsészhallgató, aki azóta immár az ötödik esztendeje végzi tanulmányait a szegedi tudományegyetemen; Rusjan Lucjan,

aki magisteri fokozatát „Lengyel-magyar kapcsolatok 1840—848 között“ című dolgozatával nyerte, itt pedig „A lengyel kérdés és a lengyelek az 1848—49-iki szabadságharc alatt“ című doktori disszertációjához gyűjtött anyagot; Kosciusko Zbigniew, aki a krakói egyetemen Dabrowski János magyarbarát professzornak volt a hallgatója s jelenleg a budapesti lengyel követség sajtóelőadója; Cholewinski Szaniszló, aki itt magyar nyelvészettel és irodalommal foglalkozik.

Magyar részről az első esztendőben és legutóbb is Kniezsa István, a Magyar Nemzeti Múzeum tisztviselője, szlavisztikai tanulmányokat végzett, speciálisan vizsgálva a magyar nyelv szláv és a szláv nyelv *magyar* jövevényszavait; Bottló Béla levéltári gyakornok a kelet-európai történelmet tanulmányozta, megírva doktori értekezését is „Dlugosz János História polonica-ja, mint magyar történeti forrás, 1385—418“ címmel; Harajda János, aki jelenleg is Krakóban tartózkodik s a magyar nyelv lektora az egyetemen; Komoróczy György dr., az Országos Levéltár gyakornoka a magyar-lengyel borkereskedelemre vonatkozó kutatásokat végzett.

A magyar-lengyel kapcsolatok kimunkálásában és a két nép közötti kulturális érintkezések kiszélesítésében nagyjelentőségű volt Gömbös Gyula magyar miniszterelnöknek a múlt év őszi Varsóban tett látogatása, amely alkalommal október 21-én aláírta a két ország közötti szellemi együttműködést szabályozó egyezményt. A szerződés szerint is a magyar-lengyel történelmi kapcsolatok feltárása, megírása és publikálása egyike a legfontosabb feladatoknak. Ezek mindenesetre nagy eredménnyel is kecsegtetnek, mert a lengyel könyv- és levéltárakban gazdag magyar vonatkozású kézirati anyagról tudunk. Krakó városának régi levéltárában a Liber Juris Civilisben, a polgárok jegyzékében, például sok magyar névvel találkozunk, különösen az ötvösök között. A városi vámkönyvek Kassáról, Bánfáról, Eperjesről Lengyelország felé irányuló kereskedelemről adnak hin, pontos adatot közölve a behozott bor, réz, vas, viasz, a Magyarország felé irányuló ólom, hering és vászonárúkról. Innét van híradásunk, hogy keresett cikk volt ebben az időben a magyar sapka: a magierka. A Czartoriski hercegi múzeum követi jelentései a török-magyar-lengyel érintkezésről és az elzalogosított szepesi városokról tartalmaznak gazdag anyagot. A lemergi Ossolinski-könyvtár érdekes jelentéseket tartalmaz a lengyelországi Rákóczi-emigrádórról az egykorú varsói osztrák követek jelentéseiben. A varsói főlevéltárban különösen a lengyel királyok számadáskönyveiben van sok magyar vonatkozás. Így itt őrzik Báthory István magyar hadseregének teljes névsorát, a pénzügyi levéltár pedig beszámol a lengyel királyi udvarban szolgált magyar muzikusokról. Danzig város levéltárában is sok magyar adat van, különösen a borkereskedelemre nézve és érdekes, hogy az itteni gimnáziumban a Catalogue Discipulorum szerint 1585—<1769 között körülbelül 120, főleg felsőmagyarországi diák tanult. Ez a rövid áttekintés is kellő megokolást adhat arra vonatkozóan, hogy az egyezmény egyik legfontosabb feladata éppen ezeknek a politikai és gazdaságtörténelmi kapcsolatoknak részletes felkutatása. Ehhez csatlakozhatik még a jogtörténeti vonatkozások vizsgálata, hiszen mind alkotmányjogunk, mind magánjogunk fejlődésében (leánynegyed) találhatunk ismerős vonásokat.

Különösen elősegíti az ilyenirányú kutatásokat, hogy a magyar kormány attól kezdve, hogy megteremtette a diplomáciai összekötte-

tést Lengyelországgal, a varsói magyar követség mellé olyan magyar történettudóst osztott be a kulturális kapcsolatok kicpítése céljából, aki éppen a lengyel-magyar történeti kapcsolatok kutatása terén kitűnő nevet szerzett magának. Ez Divéky Adorján, a budapesti egyetem rendkívüli, a varsói egyetem magántanára, aki valóságos iskolát szervezett a magyar-lengyel történeti vonatkozások kutatására. Kezdeményezésére a magyar kormány Varsóban 1931-ben magyar könyvtárt, illetve Magyar Intézetet szervezett, amely a Tudományos Társulatok Szövetségének házában kapott helyiséget. Az intézet szervezeti szabályzata szerint rendeltetése: „Magyarország történetére és a magyar-lengyel kapcsolatokra vonatkozó forrásmunkák és feldolgozások gyűjtése a történelmi tanulmányokkal foglalkozó egyetemi hallgatók és lengyel történetkutatóknak magyar történelmi tanulmányaik és kutatásaik előmozdítása végett; a történelmi és társadalmi tudományok körébe vágó magyar vonatkozású munkák gyűjtése a Magyarország iránt érdeklődő tudósok és kutatók munkásságának elősegítése végett; a lengyel-magyar kulturális kapcsolatok ápolása és elmélyítése társadalmi érintkezések, előadások, tanfolyamok, kiállítások, hangversenyek, kiadványok stb. által; felvilágosító és közvetítő működés a lengyel és magyar kulturális intézmények és testületek, valamint tudományos pályán működő személyek érintkezése tekintetében.“ Az intézet most már több ezer kötetes tekintélyes könyvtárral rendelkezik. A magyar kormány évenként nagyobb összegeket bocsát állandóan az intézet könyvgyűjteményének fejlesztésére.

Igen jelentős az egyezménynek az a rendelkezése is, amely a tudományos és irodalmi remekműveknek egymás nyelvére való kölcsönös lefordításáról intézkedik. Mindmáig nincs lengyel nyelven megírt megfelelő magyar történelmi kézikönyv. A Szent Imre-év alkalmával Balanyi György tollából megjelent igen jó kis munka mindössze 90 oldalon foglalja össze az ezeréves magyar históriát. Magyarország földrajzát és társadalmi berendezését kitűnően ismertette az 1924-ben Dabrowski János tollából megjelent „Magyarország“ című mű, amely azonban már teljesen kifogyott, úgyhogy új kiadását kellene előkészíteni. Hiányzik megfelelő magyar nyelvtan a lengyelek és lengyel nyelvtan a magyarok részére, és a legutóbbi időkhöz nem volt magyar-lengyel és lengyel-magyar szótár sem. Most kerül ki a sajtó alól Korompai Manó varsói magyar lektornak első szótára. Pedig a magyar nyelv iránt volna érdeklődés Lengyelországban. Hiszen több mint tíz esztendeje magyar lektori előadásokat tartott Varsóban Divéky Adorján, majd Korompai Manó, Krakóban Kappel Gyula, majd Harajda János, Lembergben Lampel Béla és a múlt tanévtől kezdve a poznani egyetemen Hidi János. E magyar lektoroknak évenként átlag 10—15 komoly szorgalommal dolgozó hallgatójuk van. Magyarországon a budapesti tudományegyetemen Kórsak Rajmund báró adja elő mint lektor a lengyel nyelvet, Lukinich Imre pedig 1929 óta a kelet európai történelem nyilvános rendes tanáraként ad elő, több éven át speciálkollégiumokat hirdetve, a lengyel történelem egyes fejezeteiből.

Az érdeklődés kétségtelenül megvan a két ország történelme és irodalma iránt, amit mutat a lefordított irodalmi művek elég nagy száma is. Jókainak, a nagy magyar mesemondónak 83 regénye és novellája jelent meg lengyelül, 1872 és 1910 között, sőt még 1927-ben is jelent meg egy új fordítás. A századfordulókori Jókai olvasottabb volt Lengyelországban, mint akárhány lengyel író. Petőfinek költeményeiből közel 100 van már lefordítva lengyelre, amelyek közül néhány két füzetben külön is megjelent, de még mindig hiányzik egy reprezentatív, magyar zamatú illusztrációkkal ellátott Petőfi-kiadás. Az ember tragédiáját még a múlt század végén lefordították ugyan lengyelre, de ezek az 1885-ben és 1899-ben megjelent kötetek hamarosan elfogytak, úgyhogy a mai nemzedék már egyáltalában nem ismeri Madáchot. Az újabbkori magyar írók közül megjelent Tormay Cecile; Bujdosó könyve és Zilahy Lajosnak: A lélek kialszik című hosszabb elbeszélése, Herczeg: Gyurkovics-fiúk és Gyurkovics-lányok, valamint A lép virága, Mikszáth: Szent Péter esernyője s a Szelistyei asszonyok, Kosztolányi: A véres költő c. műve, továbbá Körmendi: Budapesti kalandja és Markovits Rodion: Szibériai garnizonja. Az a fiatal katolikus mozgalom, amely Európa katolikus államaiban mindenütt észlelhető, Lengyelországban is felfigyelt Frohászka mély járású műveire, amelyekből lefordítottak lengyelre is, Tóth Tihámér könyvével együtt. Magyarországon a nagy lengyel regényírónak Sienkiewicznek majdnem minden regénye megjelent magyar fordításban, de már a lengyelek Petőfijét, Mickiewicz Ádám költeményeit talán mi még kevésbé ismerjük, mint a lengyelek Petőfit. Sokat tesz a két ország közelebbhozásán az a sok társadalmi egyesület is, köztük ifjúsági alakulatok is, továbbá a Magyar-Lengyel Kereskedelmi Kamara, a Magyarországon Lakó Lengyelek Egyesülete, a világháború alatt lengyel légiókban szolgált volt magyar légionisták szervezete és végül a gróf Széchenyi Károly vezetése alatt működő Magyar-Lengyel Szövetség, amely tulajdonképpen a többi egyesület csúcsszervezete. Pálóczy Edgár szerkesztésében nemrégiben indult meg *Bibliothèque Hungaro-Polonoise* címmel egy füzetes vállalat, amely eddig három tudományos munkát adott ki.

Az egyetemi ifjúság szervezetei a világháborút követő esztendőktől kezdve több tanulmányutat rendeztek Lengyelországba. A debreceni tudományegyetemre s az Esztergomban szervezett nyári egyetemi tanfolyamokra pedig Lengyelországból érkeztek nagyobb számmal hallgatók. Soraikban oly nagy volt az érdeklődés a magyar nyelv és irodalom iránt, hogy a magyar közoktatásügyi miniszter által külföldiek számára rendszeresített magyar nyelvmesteri oklevelet az idén nyáron három lengyel hallgató is megszerezte.

Remélhetjük, hogy a lengyel-magyar kulturális egyezmény gyakorlati végrehajtása során, amelyet Magyarország mostani közoktatásügyi minisztere, Hóman Bálint tart a kezében, mindezek a kapcsolatok még szélesebb területen fognak a két népre hatni. Az egyetemeken cseretanárok által a két országról és népéről tartandó előadások, a kölcsönösen rendezendő művészeti és népművészeti kiállítások, tudományos és ismertető felolvasások, hangversenyek, rádióelőadások és

tájékoztató filmek, színdarabok kölcsönös bemutatása széles népi rétegekben fogják felkelteni a két ország iránti érdeklődést. A fiatal generációkba kell belenevelni a két nép egymásrataltságának tudatát. A fiatalság soraiból kell minél nagyobb számú olyan kutatót kinevelni, akik ismerik egymás nyelvét, a nyári egyetemi tanfolyamokra kölcsönösen tanulmányi csoportokat kell kiküldeni és a néhány év óta a nyár folyamán rendezett ú. n. praktikáns-csereakciót ki kell építeni. Ennek során az idén mintegy 50 lengyel orvos, mérnök és gazdasz tartózkodott Magyarországon és ugyanannyi fiatal diplomás magyar a lengyel klinikákon, gyárakban és földbirtokokon. Mindenki teljes ellátást kapott munkájáért és az alatt az egy-két hónap alatt bőven volt alkalma megismerkedni a másik ország viszonyaival.

Befejezésül hadd idézzük Worcell Szaniszló gróf kiváló lengyel publicista szép sorait az 1849-es szabadságharc idejéből: „A két nemzetnek közösek barátai és ellenségei, mert ez természetükből és földrajzi fekvésükből következik. Egyidejűleg növekedtek, egyidejűleg virágzottak, egyszerre hervadtak, azért ismét egyszerre fognak kiszől- delni és felvirágozni, dúsabban, mint valaha. Magyarország és Lengyelország olyanok, mint két százados tölgy, amelyek törzsei ugyan egymás mellett nőttek, de melyeknek gyökerei a föld alatt összefonódtak és láthatatlanul összenőttek.“ Ezek a szavak mindig igazak.

VITÉZ NAGY IVÁN